

Бадер С. О. Технологія виховної роботи з колективом класу Є. Степанова: сутність та зміст. / С. О. Бадер // Проблемы современного педагогического образования. – 2014. – №45(5). – С. 16 – 22.

Педагогика

УДК: 159.955

к.п.н., доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Бадер С. О.
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З КОЛЕКТИВОМ КЛАСУ Є. СТЕПАНОВА: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Анотація. Стаття присвячена проблемі виховання колективу класу, технологічні засади якої було розроблено та апробовано Є. Степановим. Автор статті розкриває провідні характеристики технології виховної роботи з колективом класу, акцентує увагу на її концептуальній, змістовній та процесуальній складових. Проаналізовано методи роботи з дітьми та їх батьками з метою успішної підтримки процесу розвитку дітей в контексті особистісно орієнтовної освітньої парадигми.

Ключові слова: процес виховання, педагогічна технологія, технологія виховання, виховання колективу, клас, звільнений класний вихователь.

Аннотация. Статья посвящена проблеме воспитания коллектива класса, технологические основы которой были разработаны и апробированы Е. Степановым. Автор раскрывает основные характеристики технологии воспитательной работы с классным коллективом, акцентирует внимание на ее концептуальной, содержательной и процессуальной составляющих. Проанализированы методы работы с детьми и их родителями с целью эффективной поддержки процесса развития детей в контексте личностно ориентированной образовательной парадигмы

Ключевые слова: процесс воспитания, педагогическая технология, технология воспитания, воспитание коллектива, класс, освобожденный классный воспитатель.

Annatation. The article is devoted to the problem of educating the class collective technological foundations of which were developed and tested by E. Stepanov. The author reveals the main characteristics of the technology of educational work with the class team, focuses on its conceptual, substantive and procedural components. The methods of working with children and their parents in order to effectively support the development of children in the context of person-oriented educational paradigm are analyzed.

Key words: educational process, pedagogical technology, educational technology, the education of collective, class, free teacher.

Вступ. Сучасне суспільство характеризується як таке, що швидко змінюється, а трансформацій зазнають усі сфери людського буття. Особливо гостро будь-які зміни відчуває школа, провідним суб'єктом якої є дитина, що розвивається в умовах швидкоплинного соціуму. Принципової важливості набуває всебічна підтримка особистості учня, його успішна соціалізація-індивідуалізація, входження у світ соціальних реалій. Особливо гостро постає питання педагогічної підтримки молодших школярів, для яких світ шкільного життя є дещо новим, відбувається адаптація до нових умов життя, зокрема до класного колективу, де опиняється дитина з перших днів навчання.

У сучасній педагогічній науці та практиці домінуючою виступає особистісно орієнтована парадигма навчання та виховання, індивідуальний підхід до кожної окремої дитини. Нажаль, за таких умов ґрунтовні доробки практиків щодо колективного виховання дітей дещо нівелюються, інколи, навіть, піддаються суворій критиці. З іншого боку, процес виховання відбувається в колективі однолітків, які безпосередньо взаємодіють один з одним, можуть виступати як джерелом позитивного, так і негативного впливу. Саме тому, принципової важливості набуває упровадження педагогічно виваженої системи роботи з сучасним дитячим колективом в умовах школи початкової ланки.

Проблема вивчення колективу та розробки технологій роботи з ним не є новою в педагогічній науці, нею активно займалися І. Іванов, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Сьогодні дана проблема широко досліджується вітчизняними і зарубіжними ученими (В. Андреєва, Л. Новікова, І. Підласий, Є. Степанов, О. Степанова, І. Трухін та ін.), що свідчить про відродження традицій колективного виховання дітей, та, на їх основі, розробку й упровадження нових технологій роботи з класом.

Формулювання мети статті та завдань. Виходячи з актуальності проблеми, метою статті виступає всебічний аналіз та висвітлення змістовних та сутнісних характеристик технології виховної системи класу, обґрунтованої

Є. Степановим для її подальшої адаптації та упровадження у практику роботи сучасної початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Технологічний підхід доволі широко використовується сьогодні у педагогічній науці, адже вчені та практики прагнуть досягнути більш ефективного результату, максимально наблизити мету діяльності до отриманого результату. Тому, педагогічна технологія розуміється як система цілеспрямованого, послідовного використання певних форм, методів, прийомів з метою оптимізації, підвищення якості освітніх процесів. Учені (В. Беспалько, Г. Селевко, С. Харченко) подають традиційну побудову педагогічних технологій: концептуальна, змістовна та процесуальна складові. Виходячи з класичного уявлення педагогічної технології, де технологія виховання виступає її різновидом, спробуємо відобразити сутнісні характеристики технології виховної роботи з класом, запропонованої Є. Степановим.

Так, на думку вченого, **виховна система класу** – це спосіб організації життєдіяльності і виховання членів колективу, що являє собою цілісну та упорядковану сукупність взаємодіючих компонентів та сприяючий розвитку колективу в цілому та особистості, зокрема [Там само, с. 120]. Власне **клас** розуміється як певна система, що стосовно особистості виконує освітню (формування цілісної, наукової картини світу), виховну (сприяє моральному становленню особистості), захисну (психологічний захист дитини від зовнішнього агресивного середовища), компенсаторну (створення додаткових умов розвитку дитини в різних видах діяльності), інтегруючу й корегуючу (може інтегрувати різні виховні впливи) функції, а також функцію емоційного насичення життєвого простору особистості [Там само, с. 122].

З іншого боку, особистість не розчиняється в колективі класу, не втрачає своєї індивідуальності, а, навпаки, виступає основою розвитку колективу, задає його спрямованість, що свідчить про особистісно орієнтовану спрямованість технології, яка націлена на максимальне розкриття потенціалу кожної окремої дитини в колективі.

Саме тому, *концептуальну основу* технології виховної системи класу становлять низка принципів: суб'єктності та самоактуалізації особистості; індивідуальності; вільного вибору; творчості та успіху; довіри та підтримки.

Розробляючи авторську технологію виховної системи класу, Є. Степанов виокремлює низку її *складових* (компонентів): індивідуально-груповий (учні, педагоги, батьки дітей, інші фахівці), ціннісно-орієнтаційний (мета і завдання виховання класного колективу, перспективи його розвитку тощо), функціонально-діяльнісний (системоутворюючий вид діяльності, форми та методи роботи з колективом, провідні функції виховної системи класу), просторово-часовий (етапи розвитку колективу класу, його місце у виховній системі школи, зв'язки з іншими соціальними інститутами), діагностико-аналітичний (критерії та показники ефективності виховної системи, форми та засоби діагностики результативності виховної системи, тощо) [2, с. 21 – 32].

Змістовний аспект технології віддзеркалюється в її меті (ціннісно-орієнтаційний компонент), що спрямована на сприяння творчому розвитку молодшого школяра, становленню його суб'єктності, створення умов для інтелектуального, морального та емоційного самовираження дитини, виховання відповідального та поважного ставлення до праці, створення умов для ефективної соціалізації-індивідуалізації, розвиток пізнавальної сфери учнів. Як бачимо, технологія спрямована на всебічну підтримку дитини в освітньому просторі школи.

Тому, провідними *суб'єктами* технології (індивідуально-груповий компонент) є дитячий колектив, педагоги, класні керівники, інші фахівці школи (звільнений класний вихователь, посада якого була запропонована О. Газманом для вирішення різнопланових проблем, перешкод, що виникають перед дитиною [3]), батьки. Як бачимо, спектр суб'єктів є доволі широким, що пояснюється інтегруючим характером усіх виховних впливів для досягнення вищезазначеної мети технології.

Процесуальна складова запропонованої технології віддзеркалюється через певні етапи становлення класного колективу (просторово-часовий

компонент), що на думку Є. Степанова є такими: проектування, становлення, стабільне функціонування та завершення функціонування або докорінне оновлення [4, с 51 – 68]. Вважаємо, що визначені вченим етапи розвитку колективу класу повністю збігаються з етапами розвитку будь-якої виховної системи, що були запропоновані В. Караковським, Л. Новіковою та Н. Селівановою [5] (таблиця 1).

Таблиця 1

Відповідність етапів розвитку колективу класу періодам становлення виховної системи

За В. Караковським, Л. Новіковою, Н. Селівановою		За Є. Степановим	
Назва	Етап розвитку виховної системи	Назва	Етап становлення колективу класу
становлення	розробка провідних орієнтирів, колективних цінностей	проектування	вивчення інтересів та потреб кожного члену колективу, визначення бажаного образу результату життєдіяльності класу, планування діяльності
стабільного розвитку	затвердження системоутворюючого виду діяльності, розвиток учнівського колективу; народження колективних традицій	становлення	укріплення міжособистісних стосунків, формування почуття „ми”, оформлення традицій колективу
завершальний	учнівський та педагогічний колективи виступають як єдине ціле; формування „почуття школи”	стабільне функціонування	розвиток самоуправління
відновлення та перебудова системи	пошук нових цілей, ідей, орієнтирів для оновлення виховної системи.	завершення функціонування (докорінне оновлення)	пошук нових цілей, ідеалів, оновлення змісту діяльності

Провідним *методом* виховання колективу класу (функціонально-діяльнісний компонент) виступає „метод індивідуальних та групових перспективних ліній”, який передбачає постановку близьких, середніх та далеких перспектив для дітей. Так, близькою перспективою може бути похід до театру, цирку, відвідування вистав, святкування дня народження тощо; середня – участь у конкурсах, колективних творчих справах, похід і т.д.; до далеких

перспектив відносяться успішне закінчення школи, отримання атестату, розвиток власних здібностей тощо. Очевидно, що метод індивідуальних та групових перспективних ліній є вдалою інтерпретацією досвіду А. Макаренка, який сформулював низку законів розвитку колективу, зокрема закон системи перспективних ліній [6].

Провідна роль у реалізації запропонованої Є. Степановим технології належить учителю початкових класів (класному керівнику), який виконує низку функцій, зокрема: цілепокладання (визначення провідної мети виховної діяльності), планування (моделювання виховного процесу в класі у вигляді різних видів планів); контроль (відслідковування проміжних та кінцевих результатів виховної роботи), координація (допомога кожному учневі щодо його самореалізації, самовизначення, саморозвитку, зв'язок учнів з іншими учасниками виховного процесу), співробітництво з родиною, тощо [1, с. 122].

Окремо слід зупинитися на плануванні як функції педагога, який сумісно з дітьми та батьками має моделювати виховний процес у класі. Під плануванням виховної роботи в класі Є. Степанов розуміє процес сумісної діяльності педагога, дітей та дорослих щодо визначення цілей, змісту і засобів організації виховного процесу та життєдіяльності в класному співтоваристві, що передбачає дії організаторів та учасників спланованих справ згідно терміну їх проведення [7, с. 6]. Автор технології пропонує педагогам складати *календарний та перспективний плани* виховної роботи з класом.

Календарний (або робочий) план педагога охоплює термін на тиждень або місяць та містить інформацію щодо назви запланованих справ, дати та терміну їх проведення, прізвища відповідальних осіб.

У свою чергу, перспективний план передбачає урахування таких складових та послідовних етапів роботи:

- форми та види роботи, що заплановані в річному та перспективному плані школи (перспективний план роботи вихователя має узгоджуватись з іншими видами шкільних планів);

– аналіз попереднього плану виховної роботи, урахування позитивних досягнень й негативних аспектів. Є. Степанов пропонує педагогам проводити експрес-діагностику після кожного проведеного заходу, що, на його думку, дає можливість більш оптимально планувати виховну роботу в майбутньому;

– моделювання образу класу та виховного процесу в ньому;

– принцип колективного планування (участь дітей та батьків у процесі розробки плану виховної роботи в класі);

– уточнення, корегування та конкретизація педагогічного замислу;

– оформлення плану (Є. Степанов радить дотримуватись таких вимог під час оформлення плану: цілеспрямованість, орієнтація на реалізацію потреб та інтересів дітей; зв'язок виховного процесу з життям; відповідність віковим особливостям дітей; комплексність плану) [7, с. 10].

Отже, вдало спланована виховна робота є запорукою її успіху, натомість принципової важливості набуває сумісне планування, активна участь у ньому всіх суб'єктів освітнього процесу, їхня щира зацікавленість в результаті.

Не менш важливим у процесі виховання колективу класу, згідно Є. Степанова, є співпраця з батьками учнів. Учений пропонує індивідуальні та групові форми взаємодії з родиною. Серед індивідуальних виокремлює бесіди, консультації, відвідування родини. До групових відносить батьківські збори, натомість виступає за оновлення їхнього змісту, зміни орієнтирів у спілкуванні між педагогом та батьками, тобто орієнтація на полілог замість монологу [1, с. 123].

Говорячи про *результативність* виховних технологій взагалі, Є. Степанов вважає, що ефективність виховного процесу (діагностико-аналітичний компонент) залежить від багатьох факторів впливу та являє собою співвіднесеність отриманих результатів у процесі виховання з минулими результатами роботи [4, с. 6]. Розробляючи власну технологію виховної системи класу, педагог-практик пропонує певний алгоритм вивчення її ефективності, а саме:

- визначення цілей та завдань (визначення здатності школи щодо стимулювання індивідуального розвитку кожної окремої особистості);
- визначення та характеристика критеріїв та показників для визначення результативності виховного процесу (визначення тих індикаторів, які надалі допоможуть зробити певні висновки щодо ефективності запропонованої виховної системи. Для цього автор пропонує такі критерії: розвиненість особистості дитини; сформованість колективу класу; задоволеність дітей та батьків результатами вихованого процесу);
- добір методик дослідження (добір методик має бути чітко продуманим; кожна з них має відповідати критеріям та показникам, визначених раніше);
- підготовка діагностичного інструментарію (може здійснюватися одним педагогом або групою із залученням адміністрації школи, або інших суб'єктів);
- безпосереднє дослідження;
- обробка та узагальнення результатів;
- оцінка отриманих даних, їхнє обговорення [4, с. 8 – 17].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши змістовні та сутнісні характеристики технології виховної системи класу Є. Степанова, можемо констатувати, що виховна система класу становить собою динамічну систему, що покликана не лише підтримувати учня протягом всього періоду знаходження у школі, а й стимулювати до розвитку, самоактуалізації, самореалізації. Така система проходить декілька етапів становлення, де ключовими суб'єктами виступають не лише діти й педагоги, а й батьки дітей. Очевидно, що технологія виховної роботи з колективом класу, запропонована Є. Степановим має чимало спільного з технологіями колективного та індивідуального виховання А. Макаренка (стадії розвитку колективу, методи виховання), І. Іванова (колективні творчі справи), О. Газмана (технологія індивідуальної педагогічної підтримки) тощо.

Моделювання виховної роботи в класі неможливо без складання педагогом сумісно з дітьми й батьками робочого та перспективного планів, які

мають враховувати соціальну ситуацію розвитку класу, що, у свою чергу, сприятиме педагогічній підтримці учнів.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються нами у практичному застосуванні проаналізованої технології в практику роботи сучасної початкової школи.

Література:

1. Селевко Г. К. *Энциклопедия образовательных технологий. – В 2-х т. – Т. 2. Социально-воспитательные технологии. – М. : Народное образование. – 816 с.*

2. Степанов Е. Н. *Педагогу о воспитательной системе школы и класса: Учебно-методическое пособие. – М. : ТЦ „Сфера”, 2008. – 224 с.*

3. *Миссия классного воспитателя. / Под. ред. Н. Крыловой. – М. : Новые ценности в образовании, 2007. – 200 с.*

4. *Воспитательный процесс: изучение эффективности. Методические рекомендации / Под ред. Е. Н. Степанова. – М. : ТЦ „Сфера”, 2001. – 128 с.*

5. *Караковский В А Воспитание? Воспитание... Воспитание! Теория и практика школьных воспитательных систем / В. А. Караковский, Л. И. Новикова, Н. Л. Селиванова. – М. : Новая школа, 1996. – 160 с.*

6. *Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса. / А. С. Макаренко. Пед. соч. в 8-и томах. – Т. 5. – М. : Педагогика, 1983. – 588 с.*

7. *Планирование воспитательной работы в классе: Методическое пособие / Под ред. Е. Н. Степанова. – М. : ТЦ „Сфера”, 2001. – 128 с.*

References:

1. *Selevko H. K. Entsyklopedyia obrazovatelnykh tekhnolohyi. – V 2-kh t. – T 2. Sotsyalno-vospytatelnye tekhnolohyy. – M. : Narodnoe obrazovanye. – 816 s.*

2. *Stepanov E. N. Pedahohu o vospytatelnoi systeme shkolu y klassa: Uchebno-metodycheskoe posobyie. – M. : TTs „Sfera”, 2008. – 224 s.*

3. *Myssyia klassnoho vospytatelia.* / Pod. red. N. Krulovoi. – M. : Novue tsennosty v obrazovanny, 2007. – 200 s.

4. *Vospytatelnyi protsess: yzuchenye effektivnosti. Metodicheskiye rekomendatsyy* / Pod red. E. N. Stepanova. – M. : TTs „Sfera”, 2001. – 128 s.

5. *Karakovskyi V A Vospytanye? Vospytanye... Vospytanye! Teoryia y praktyka shkolnukh vospytatelnykh system* / V. A. Karakovskyi, L. Y. Novykova, N. L. Selyvanova. – M. : Novaia shkola, 1996. – 160 s.

6. *Makarenko A. S. Metodyka orhanyzatsyy vospytatelnoho protsessa.* / A. S. Makarenko. *Ped. soch. v 8-y tomakh.* – T. 5. – M. : Pedahohyka, 1983. – 588 s.

7. *Planyrovanye vospytatelnoi rabotu v klasse: Metodicheskoe posobyie* / Pod red. E. N. Stepanova. – M. : TTs „Sfera”, 2001. – 128 s